

Η εναργής χειρονομία

Του Αποστόλη Αρτινού

Δύναται να συμβεί στη ζωή του καλλιτέχνη κάτι μοναδικό, ένα συμβάν, μια στιγμή μόνο, που θα ρηγματώσει και τον αναπαραστατικό του ορίζοντα. Μια διάνοιξη, που θα συσκοτίσει το νου και θα διεγείρει τις μορφικές του εξάρσεις. Είναι το συμβάν μιας αποκαλυπτικής στιγμής, όπου η εικόνα του κόσμου διανοίγεται στην πυρηνική της καθετότητα, μια καθετότητα που την διαπερνά ολοσχερώς, τη διαρρηγνύει και την αφιερώνει στις χειρονομίες του θανάτου της. Είναι μια πυρηνική στιγμή που δεν αναπαριστά τίποτε, αλλά παριστά, αυτή η ίδια, στη μορφική της καθήλωση, μία ενόραση του κόσμου. Είναι η απαρχή μιας τρομερής εικονοποιίας, εγγεγραμμένη στους στίχους των ποιημάτων, ή στο πεδίο των εικαστικών τεχνών, που διαστρέφει τις εικόνες, στο ανείπωτο μιας μοναδικής τους σιωπής. Η σιωπή του κόσμου, αυτή η απόσυρση των εικόνων του, ο αποκλεισμός τους, η αδύνατη αναπαράστασή τους. Τίποτε εδώ δεν καθεύδει, όλα συμπαρασύρονται σε μία κίνηση επιστροφής, συστροφής, στη φορά του εκτροχιασμού των σημαινόντων.

Στην έκθεση *As I Came Through the Desert Thus It Was*, ο Δημήτρης Εφέογλου, ιχνογραφεί, στις ζωγραφικές του επιφάνειες, την αντίσταση ενός τοπίου. Μία εικόνα του κόσμου που επανέρχεται διαρκώς μπροστά στα μάτια του εκζητώντας την κατανόησή της. *«Τα σύννεφα πυκνώνουνε στον ουρανό. Στο βάθος του ορίζοντα μια βαθυγάλανη γραμμή δείχνει αδύναμη. Μάχεται. Μένει ασαφής»*. Ο εναρκτήριο στίχος της έμπνευσης αυτού του τοπίου. Ένα τοπίο των λέξεων και γι αυτό ένα εξαρνημένο τοπίο, ένα τοπίο του αδυνάτου, ο μετεωρισμός του κι ο ανθεκτικός του χαρακτήρας, κι απ' την άλλη, η ασάφειά του, οι ομίχλες του, τα πέπλα των πολλαπλών του θεωρήσεων κι η αντίστασή του στο συμβολικό του εδραίωμα, στο εγχείρημα, δηλαδή, της αναπαράστασής του. Σ' αυτή τη ρηγματώδη συνθήκη όπου εντοπίζεται κι η καθαρότητα της χειρονομίας και μάλιστα στην πρωταρχική, σχεδιαστική της εκφορά. Μια χειρονομία που φέρει και εκφέρει την απορία της, την αγωνιούσα στιγμή της, τον αποκλεισμό της απ' τη καθαρότητα των εικόνων, τον εκτοπισμό της απ' το συμβολικό. Εκφέρει έτσι αυτό που δεν εκφέρεται, το μη δυνατόν, και γίνεται έτσι, αυτή η ίδια η α-δυνατότητα της χειρονομίας, η αφιλόδοξη προοπτική της και γι αυτό η χειρονομία μιας υπόσχεσης. Οι γραφές, στις ζωγραφικές επιφάνειες του Εφέογλου, πυκνώνουν, ανοίγονται, εκτρέπονται, επιστρέφουν και πάλιν αυτό μόνο το ίχνος της διαδρομής τους. Οι εναλλαγές τους δεν είναι οι εναλλαγές των εικόνων, αλλά η αδυναμία των εικόνων, η απουσία τους, που 'ναι κι η καταγωγική τους αλήθεια. Η μορφική αυτή αδυναμία, αν κάτι εκθέτει, αν κάτι μπορεί να αναπαρασταθεί σ' αυτόν τον όλεθρο, είναι αυτή η ίδια η α-δυνατότητα της τέχνης, του έργου της τέχνης, έξεργο, πάντα αυτό, μιας οδύνης, μίας διάρρηξης πυρηνικής. Όταν επιχειρείς πέραν της αναπαράστασης, σ' αυτή τη γαλακτώδη επιφάνεια του κόσμου, όπου τίποτε δεν

αντικατοπτρίζεται, τίποτε δεν διατίθεται, αλλά που όλα όμως είναι, επιχειρείς την ίδια την αδυνατότητα της αναπαράστασης. Η εικόνα του αναφερόμενου τοπίου, αυτή η βαθυγάλανη γραμμή που μάχεται, δεν μπορεί έτσι παρά μόνον να εκτρέπεται, να λοξοδρομεί, να εφευρίσκει τις διαφυγές της, να εκτίθεται στις παρανοήσεις της, στις αναπαραστατικές της σιωπές. Αυτό που εκφέρει τον κόσμο, εκφέρει μόνο τη σιωπή του κόσμου, το ανείπωτο ίχνος του. Το έργο τέχνης μοιάζει έτσι να 'ναι ένα μεταίχμιακό αντικείμενο, μεταξύ της αναπαράστασης και της μη αναπαράστασης, μεταξύ του έργου και του μη έργου, ένα ανεκτέλεστο φορτίο, ό,τι η Simone Weil θα ονομάσει «αποδημιουργία», μια τραυματική ακολουθία, όπου «η πληγή γίνεται πηγή», όπως θα πει ωραία ο Ν. Γ. Πεντζίκης, που ενεργεί αδιαμεσολάβητα, μέσω μιας αυτόματης χειρονομίας, εκστατικής, πέραν κάθε εγωτικής συνείδησης, εκτεθειμένη στο χάραγμά της, στη βαθιά της ρηγμάτωση, στην απώλεια της συνέχειάς της.

Οι επιφάνειες του Δημήτρη Εφέογλου, αν και με μια πρώτη ανάγνωση μπορούν να χαρακτηριστούν ως ζωγραφική, στην πραγματικότητά όμως, στη δική τους πραγματικότητα, διαφεύγουν από ειδολογικούς προσδιορισμούς. Είναι βεβαίως σχέδιο, είναι και ζωγραφική, είναι έργα που έχουν όμως και γλυπτικές διαστάσεις, με την επεξεργασία που κάνει ο καλλιτέχνης στο χαρτί, ή με την πυκνή πάστα στα έγχρωμα ζωγραφικά του έργα, αλλά κι όλα όμως κινούνται πέραν των παραπάνω διακρίσεων. Για την ακρίβεια είναι εικαστικές χειρονομίες που διατίθενται στην πρωτογένεια του γραφικού ίχνους. Ρυθμικές εκδηλώσεις, που εγκλείουν μέσα τους και δονούνται, από μορφικές συγκινήσεις πριν αυτές αναλάβουν το ανάγλυφο της διάρκειάς τους. Πρόκειται για το ίχνος μιας ανάκτησης, αυτής της ανάκτησης της ασχήμιας του κόσμου, πριν παραδοθεί στη διαφάνεια των σημαινόντων του. Υπάρχει μια μεταβολή εδώ, μια επιστροφή της γραφής, πριν αυτή εξευγενιστεί ως μια γλώσσα επικοινωνίας. Εδώ έχουμε αποκρύψεις, μουτζουρωμένα συναισθήματα, σκοτεινές, αζεδιάλυτες σκέψεις, μια γραφή που μαζεύει το κουβάρι της. Αυτές οι διπλωμένες ζωγραφικές επιφάνειες του Εφέογλου, που διαστρέφουν τον εικαστικό τους χαρακτήρα. Κάτι αποκρύπτουν εκεί, κάτι μοναδικά διασώζουν. Όπως ακριβώς κι οι μουτζουρωμένες γραφές του, ή τα σβησίματα των χαράξεων του στις ζωγραφικές του επιφάνειες, ένα πυκνό σώμα λήθης που συγκροτείται, ένα περιβάλλον ερήμωσης, μια μεταφυσική της απουσίας.

Στη σειρά έργων του One Last Look βλέπουμε διάτρητα χαρτιά μεγάλων διαστάσεων, ζωγραφισμένα με ασημί φόντο, κι επικολλημένα στη πίσω πλευρά τους μ' αλουμινοταινία, που τους προσδίδει κι αυτή τη γλυπτική διάσταση, να εξελίσσονται πάνω τους χειρονομιακά σχέδια από στικ λαδιού. Ιχνογραφίες συμβάντων που εξελίσσονται πυκνώνοντας τη γραφή τους. Γραφές που δεν εικονογραφούν, παρά παραδίδονται στ' ανεικόνιστο. Δεν περιγράφουν, μόνον γράφουν τις διαδρομές τους, τη σκοτεινότητα της προοπτικής τους. Τίποτε δεν καθιερώνεται σ' αυτόν τον ορίζοντα, τίποτε δεν θεωρείται στην οριστική του μορφή, όλα αναλίσκονται στο αποστερημένο τους ίχνος, στο ιδίωμα του, στον τρόπο της κίνησης του. Η πρόοδος του έχει να κάνει με τη διαθεσιμότητα της χειρονομίας, με τον ακαριαίο της χαρακτήρα, με τον παραδομό της. Υπάρχουν στο έργο πολλές γλωσσικές στιβάδες. Η επικόλληση της αλουμινοταινίας στην πίσω πλευρά του χαρτιού, η επιζωγραφισμένη εμπρόσθια όψη, οι τρύπες, κι οι χειρονομιακές γραφές με μαύρο και μπλε χρώμα πάνω στο ασημί φόντο, συγκροτούν ένα παλίμψηστο σώμα

εκζητήσεων. Μια επιφάνεια χειρονομιών που συσσωρεύονται, συσκοτίζοντας την, κι εμπλουτίζοντάς την. Στην προκειμένη περίπτωση έχουμε μια συσσώρευση καταστροφών. Κάθε τι που προστίθεται διά-γράφει την εικόνα, την προσδοκία της αποκάλυψής της, τη συσκοτίζει, την επιστρέφει στην καταγωγική της σιωπή. Αλλά κι αυτή όμως η γραφή που διαγράφει είναι και πάλι μιαν εγγραφή, μιαν εγγραφή που από-καλύπτει τη δοκιμασμένη επιφάνεια, το ανθιστάμενο ίχνος της αναμονής της. Είναι μια γραφή που δεν αναφέρεται, αλλά δρα μέσα στη νύχτα των αναπαραστάσεων, στην εξάρτησή της απ' αυτή τη νύχτα, απ' τις δονήσεις του περιβάλλοντός της. Μια γραφή «αδέξια», δέσμια αυτής της τυφλότητας, των σκοτεινών ιχνηλατίσεων της, και γι αυτό μιαν καθ' αυτήν χειρονομία, αποδεσμευμένη κι ανελεύθερη μαζί, να διά-γράφει τον κόσμο. Μια χειρονομία που δεν αναγνωρίζεται πουθενά, σε κανένα σύνορο, σε κανένα νόημα, ή μη νόημα, αλλά εκτίθεται στη φλόγωση της στιγμής της. Μια σιωπή που δεν κρυπτογραφεί μια γλώσσα μυστική, ούτε ένα σκοτεινό καλλιτεχνικό ιδίωμα, αλλά που είναι αυτή η ίδια η κενότητα, η κενότητα του σημαίνοντός της. Μια κενουργός καινοφάνεια λοιπόν που διαρκεί, κι όσο διαρκεί, τόσο και κάτι απολύει. Εδώ και το άγχος αυτού του ανίσχυρου δημιουργού, ο μετεωρισμός των αποφάσεων του, η αμήχανη στάση του απέναντι στο «έργο», πάντα κάτι προδίδεται εκεί, πάντα κάτι εκεί διαφεύγει.

Τα χαράγματα που ξύνουν τις ξύλινες ζωγραφικές επιφάνειες του Εφέογλου, τα διάτρητα χαρτιά του, κάτι δείχνουν, κάτι πέραν της εικόνας. Είναι επιφάνειες που διανοίγουν, απελπισμένα, τα σημεία τους, σε μια νέα δυνατότητα, σε μια νέα προσδοκία, στη προσδοκία μιας ποιητικής αντιστροφής. Εδώ έγκειται η διαφορά αυτών των εικόνων, στη καθετότητα μιας τομής, που διεγείρει, και διαγράφει μαζί, τον αναπαραστατικό τους ορίζοντα. Διαμέσου αυτής της τομής δοκιμάζεται ένα αθέατο πάντα πεδίο. Είναι η τομή μιας υπεσχημένης ορατότητας, μιας ορατότητας που καταβυθίζεται στην τυφλότητά της, στο αρνητικό της φορτίο. «Υπάρχει», λέει ο Lacan. «ένα επέκεινα που μένει αδιάθετο στο μάτι, αυτό όμως που στηρίζει την εικόνα». Οι γραφές του Εφέογλου δοκιμάζονται στο ασημί φόντο της επιφάνειάς τους. Ένα ακτινοβόλο, απόκοσμο φως που καθιστά αυτή την επιφάνειά τους ένα extraterrestrial περιβάλλον. Σε μιαν άλλη ενότητα έργων της έκθεσης με τίτλο low-lying region, υπάρχει μόνον αυτή η ασημή επιφάνεια, με τις διαφορές των επεξεργασμένων της υφών. Μια κενή επιφάνεια που 'ναι μια διανοιγμένη επιφάνεια, η απειρότητα του πεδίου της. Αυτή η εκ-στατικότητα του βυζαντινού «κάμπου», η μεταφυσική της ανοικτότητάς του. Η εμπειρία μας απουσίας, όπου οι μορφές κι οι γραφές απέδρασαν, μαζί κι η παραμυθία τους. Καμιά ρητορεία λοιπόν. Μόνον αυτή η απόσυρση της γραφής, η σιγή της φωνής της, το απόκοσμο θρόισμα μιας ερήμου. Ένα δοκιμασμένο πεδίο στο χώρο της τέχνης, που επαναδοκιμάζει εδώ, στην αδυνατότητά του, τη σιωπή του κόσμου, το ανέκφραστο κάλλος του, κι αυτήν όμως την εκστατική του αναμονή.

Δημήτρης Εφέογλου, «As I Came Through the Desert Thus It Was», γκαλερί Ζουμπουλάκη, Σεπτέμβριος 2021.